
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

SZIRMAI KÁROLY IRODALMI DÍJ 1996

A SZIRMAI-DÍJAS SZATHMÁRI

T O L N A I O T T Ó

Laudációmban Szathmári István egy (egyetlenegy) mondatát szeretném körüljárni. Körülutazni, pontosabban. Hiszen az opus valójában nem más, mint egy összefüggő útinapló. Atomizált szavak hullámmása (akárha hosszúverset olvasnánk), amit a nagyapa Dél-Amerikából hozott szőnyege indít el, hoz mozgásba (indukál). Ez a kis, méterszer feles szőnyeg szinte minden írásában felbukkan (magam is jól ismerem, szabadkai és pesti lakásának meghatározó dísze): egyrészt szövegszervező (-szövő), másrészt az elevációt beindító, afféle egzotikus repülőszőnyeg szerepe van. Első két könyve valójában e szőnyeg után való nyomozásként is olvasható. Honnan került Szabadkára? Hová repülhetünk egy ilyen egzotikus szőnyegen? A szőnyeget Szabadkára hozó nagyapa, aki mindig az ablaknál ül, idővel mind mozdulatlanabb, mind szótlanabb lesz. Imár csak unokája köröz körülötte a város létező-nem létező villamosán. Igen, az óceánjáró és a repülő észrevétlen villamosra, illetve afféle helyi érdekű vonatra cserélődik. Azért észrevétlen, mert a szőnyeg a villamos fülkéjében-kajütjében is ott van, olykor később is elrepül még.

A világ egyrészt családi indíttatásból, másrészt hippis nyugtalanságból, divatból történő megismerése, meghódítása után hamarosan egy villamosban látjuk körözni hősünket. Egy valós reláción – a Bajai temető és Palics fürdő között –, egy valós és hamarosan imagináriussá emelkedő, tehát repülőszőnyegszerű villamosban. Budapestre távozva, a villamost a Pest és Szabadka közötti, fent helyi érdekűnek nevezett vonat váltja fel. Azért nevezem helyi érdekűnek, mert ez a vonat, ez a reláció az író anyanyelvén belül található. A magyar irodalom egyik alaprelációja, már-már közhelye.

Ezért javítottam tehát ki fenn a körüljárást – körülutazásra. Az opus végtelen hullámmzó szótengerében olykor élesen metszett tőmondatok bukkannak elő,

lepnek meg, sértenek fel szinte bennünket. Ugyanúgy, ahogy a lírai hangulatokból, ködökből is markáns, naturalisztikus figurák, e figurák – különösen a nők: Liza, Karolina és Regina esetében – egész kis regényei merülnek fel, rajzolódnak ki.

Az örmény taxisofőrről írja regényében:

„A mogyorót megtöri aranyfogaival, úgy adja ide.”

Éppen így, ilyen váratlanul csillannak meg a végtelen lírai homályban, afféle aranyfogakként tömondatai is, amelyek közül, mint jeleztem, egyet, az *Ünnepnapok Nyárutó a Tiszán* című novellájából laudációm számára külön elő-, illetve kikészítettem (preparáltam). A mondat így hangzik:

„Szirmai-szerű lett a világ.”

A világ tehát megváltozott. A negyedik könyvben valami nagy változás tanúi vagyunk. Akárha a szőnyeg könnyed, egzotikus elevációja, mesés ezeregyéjszakája a villamos otthonos, abszolút bensőségesége (jóllehet az *Álmok és életek*ben még a villamos körözését az állat ketrecben való körözéséhez hasonlítja) szűnt volna hirtelen meg, változott valami kínos, fájó ide-oda mozgássá. Ha pontosak akarunk lenni, azt kell mondanunk, az utazás szűnt meg. Az utazás mint kaland.

„Az utolsó kalandra készülünk,” írja *A nagy kaland* című novellában. Tehát akkor nem Amerika és az Ararát volt a nagy kaland. És kiemelt mondatunk értelmezését is megadja néhány sorral alább.

„Beszélgettünk, vagy hallgattunk a nagy kalandról. Valaki közülünk a verbászi (értsd: Szirmai) pöfögő motorjait hallja odakintről. Ugyan, ilyen nincs, legyintünk, de mindannyian remegő szívvel fordulunk az ajtó felé, ahol valami meghatározatlan kaparásztást vélünk felfedezni.”

Már az is árulkodó, mennyire árulkodó, hogy a pestivé lett szabadkai író egy tipikusan vajdasági, tehát lényegében ismeretlen szerző nevével (és nem Csáthéval, Kosztolányiéval, mint különben mind a szabadkaiak) határozza meg helyzetét. Igen, ez számomra megrázó, ahogyan a szabadkaiak által már-már elkopotatott írópárost hirtelen Szirmai, a verbászi váltja fel.

„Szirmai-szerű lett a világ.”

A Szirmai-szerűség, a Szirmai-vízió minden bizonnyal egyik központi motívuma, meghatározója irodalmunknak. Ha van irodalmunk, akkor Szirmai látomásának köszönhetően elsősorban. Meg például – hogy jobban értsük, mire is gondolok egy irodalom fundamentumáról beszélve – Gál *Subotica* című verse ismert sorának köszönhetően például.

„A dán királyfi itt ezt mondja: nem lenni . . .”

Épp mostanában hallottam, milyen nagy botrányt keltett a vers szerb nyelvű közlése, a politikusok ugyanis azt hitték: új versről van szó. A verset ismét meg kellett jelentetni az 1932-es dátummal.

Máskor is jeleztem már, nekem úgy tűnik, mintha Gál versére – de ugyanakkor az *Isola Bella*, egyik legjobb regényünk konklúziójára, a „Mi vádzsunk”-ra is rímelve Domonkos „Én nem lenni magyar”-ja.

Többek között azért is említem Domonkost, mert ő is verbászi – félelmeinek nagy hányadát ugyanott szerezte, ahol a vaksi cukorgyári tisztviselő.

Érdekes lenne sorra venni, kritikusaink hogyan határozták meg a Szirmaiszerúséget. De mivel ezen a helyen (Verbászon, illetve Temerinben) évente ezt teszi a zsűri elnöke és a díjazott (díjazottként magam is megkísérleltem volt egyfajta értelmezését), ezért most csupán Bori irodalomtörténetéből idéznék, abból a könyvből, amelynek harmadik kiadásához írt Jegyzetében a szerző merőben új, más irodalmi helyzetről beszél. Ha tényleg új, más helyzet van, akkor annak mibenlétét Szathmári novelláin is szépen tanulmányozhatjuk, illetve még inkább azon, hogy most egyik pesti írónk Szabadkán megjelent könyvét jutalmazzuk. Igen, meggyőződése, hogy az új helyzet modellszerű példáját mutatjuk fel most itt, éppen: Verbászon!

Bori így foglalja össze mondandóját Szirmairól:

„Horizonttalaná válik minden, és az ősz, a tél, a köd, az örök szürkület, a vihar mítoszaiba öltözik, esetleg a porban fuldoklik, ennek következtében kozmikussá válik a vízió tájképe, kisiklik közvetlen tapasztalatunk köréből, és nemcsak feldereng, de el is uralkodik az ismeretlen és ellenséges világ képe. Ebben az ihletkörben születtek meg a Nagy Csönd Víziói, amelyeknek döbbenetesen erős darabja *Veszteglő vonatok a sötétben* című látomása, ide sorolhatjuk első kötetének (*Ködben*, 1933) számos darabját, valamint *Örvény* című gyűjteményének (1963) jelentős részét, elsősorban azokat a prózaszerű alkotásokat, amelyek az élet lidércnyomásáról szólnak, s azt a »másik« világot festik, amely a reálisnak tudottban lappang, annak mintegy a lényegét téve.”

Szathmári két arcát ismertük eddig. A szabadkai tanárét, aki Kosztolányiék sárga gimnáziumában tanít magyar irodalmat; aki még az épület padlásának rejtelseit is ismeri.

„Nézem az iskola épületét. A hatalmas, többemeletes, nagypadlásos (mindenféle limlom, szemét, szobor, divatból kiment zászló, bojt, címer, papír, irat van ott fönn) sarki házat, a tölgyfa kaput, a fekete »cégért« a falon, Kosztolányi őszülő szobrát odább, ezt a magányos, rángatózó fejet, ahogy nevetni próbál, mosolyogni . . .”

Az előzékeny úriemberét: zakó, nyakkendő, disznóbőr táská. Nagypjától egy kis egzotikus szőnyeget, édesapjától viszont egy disznóbőr táskát örökölt.

„Apámtól örököltem, büszke voltam rá, volt vagy harmincéves, emlékszem, mikor Párizsba utazott, ezt is vitte, úgy kitömte, olyan dundi volt, még felvisít . . .”

Szabadkán, a Napredak könyvkereskedésben beszélve az *Ünnepnapokról*, hosszan értekeztem erről a táskáról. Par excellence polgári kellékként értelmeztem, szemben a batyuval, zsákkal, kosárral, pástor- és komisszártáskával például, és Danilo Kiš hőse (édesapja, a MÁV szabadkai tisztviselője) aktatáskájához hasonlítottam.

„Moja majka spremala bez reči očevu aktatašnu, pognute glave, puna pijateta . . . Stavljala je u aktatašnu čuvenu garderobu tog božanstvenog klauna . . .”

Tudjuk, a *Peščanik*ban ez a táska lesz az egyik legdramatikusabb jelenet *corpusa*. Véres hússal rakja tele a hentesnél, majd rátámadnak a kutyák. A vallatási jegyzőkönyv így folytatódik:

„Pošto se opet bacio na aktatašnu, njuškajući po njoj i opipavajući je rukom, šta je najzad izvukao iz nje?”

Medu prstima je držao malečni ogrizak svinjskog srca sa otiscima svojih zuba u živom mesu: *corpus delicti*.”

Szathmári, amikor arról ír, hogy a disznóbőr táska majdnem felvisít, még nincs tudatában, hogy nemsokára az ő aktatáskája is összevéreződik.

Tehát a szabadkai, majd budapesti magyartanár (Budán, a határon túli egyetemisták Márton Áron kollégiumában dolgozik, ahol egy egész termet megtöltötték a kanizsai, zentai, kishegyési és szabadkai diákok, amikor Szathmári meghívására irodalmi estet tartottam náluk; mesélik, ha erdélyi író jön, erdélyi diákok töltik meg a termet). Illetve a Ho Si Minh-szakállú, copfos, hátizsákos világutazó, akinek Tunézia, Örményország, Amerika, Görögország, Marokkó az állomásai.

A változás, a Szirmai-, illetve Kiš-féle nagy változás akkor történik, amikor először készül hazautazni Pestről szüleihez karácsonyra a félig-meddig vagy egészen háborús Kis-Jugoszláviába, Szabadkára. Halat akar venni, gondolván, otthon már az sem kapható. A *Szabadkai karácsony* című novellában írja:

„Összevissza hangok valahol ott belül, elég az hozzá, kevés az időm, vásárolni kell, délután már visz a vonat, lefelé, a végvárok felé kell a hal, a dió, a méz, a tömeg mozdulatlan, vagyis alig ritkul, ezernyi hangya, apró állat, a soroknak nincs végük, gyűrűznek, amerre nézel, emberbélelte tér, terület, csak a hal legyen meg, könyörgöm, csak lenne már a táskámban, hol máskor, a normális világban, életben, iratok, szövegek lapultak, csodaszép, ritka könyvek, esetleg egy-két újság, ilyen, olyan is, meg hát a jegyzeteim, ha tanítani mentem, olyan szilárdnak tűnt a kezemben, szinte rátámaszkodhattam, ha úgy hozta a sors, most pedig nejlonnal béleltem, ha úszni lenne kedve, lubickolni, a marék lében, akárha lenne miért, sietek, mondom, nincs időm, már érzem a víz, a

folyó, a tenger illatát, uram, amilyent csak akar, és ott van, igen ott, mereven, fej és fark nélkül, a hatalmas, síkos állat, és rohanok, futok a vonat után.”

Mondanom sem kell, a vonat, idézetünk folytatásának vonata már az a bizonyos Szirmai-vonat.

„A határon persze, hogy leszállok, muszáj. Hogy rossz a jegy, mondják, és megvetően néznek rám. Már hogy lenne az, de nincs menekvés, a fiatal kalauz nem ismer irgalmat, élet és halál ura ő most, úgyis felszállok, mondom, úgyis, és a szélre gondolok, a libbenésre, már a karomat fogja, a táska odébb, a merev, dermedt hallal, csak meg ne romoljon, Istenem, nem, nem hagyom, ököltre megyünk? á! dehogy, megy a vonat, karácsony van, igen . . .”

Pesten – mindennek ellenére – máris hozzálát új környezete, a VII. kerület: Csikágó feltérképezéséhez. Csikágó helyettesíti immár Amerikát, Szabadkát. Marek utcai házában

Sándorné
Női szabó mester
fehérnemű készítő

dolgozik. Kis lakását – ahol hallani a Singerek zúgását – egy orosz hölgytől vásárolja; mint később kitűnik, egykor egy orosz festő műterme volt.

Engem ez a momentum ragadott meg leginkább, ez az orosz festő. Máris próbálok meghatározni profilját.

Paszternak apjánál tanult; még látta, amikor Repin a bokor alatt heverésző Tolsztojt festette; de látta Malevics frissen festett *Fehér négyzetét* is. Ám ő, akkor, ott Pesten, már csak gyerekkorának kis, nyírfákkal – melyek kérgét az idős Tolsztoj az atlaszelyemhez hasonlította – mint kerítéssel kerített tulai tavát festegeti, hogy aztán a Garay piacon árulja vásznait aprópénzért . . . Csak az atlaszelyem minősége érdekli, olykor lejár Sándorné varrodájába, hogy a nyírfák kérge helyett valódi atlaszelymet simogathasson hosszú, vékony ujjjaival . . .

Szathmári így ír a festőről:

„Elképzeltem, ahogy fest vagy rajzol. Vajon mit lehet itt ebben a második emeleti bérlakásban: függőfolyosókat? partvist? ruhaszárítót? A negyedet Csikágónak nevezik, egy orosz Csikágóban, gondoltam, hogy fog majd ezzel dicsekedni odahaza, micsoda szerencse, karrier, fürdő, klotyó akkor még nem volt a lakásban, nem baj, ez is Csikágó, biztos így morfondírozott, és csak festette vagy rajzolta a munkáit, mikor még csak nézegettük a lakást, láttam is itt valami kis képet, csendéletet talán, olajban, hát nem lehetett az az igazi nagy művész, habár ki tudja, feketének, szakállasnak képzeltem el, hosszúnak, vékonynak, ha most visszajönne, belépne, igen, itt felejtettem valamit, lehet,

egy ecsetet vagy tubust vagy virágot, örülnék neki, mint mindenkinek, aki eljön hozzám.”

Szathmári csikágói lakásában ott a falra szögezett repülőszőnyeg, a falon mellette még Joyce fényképe: EGZILBEN aláírással, valamint Európa Szombathy Bálint által kifestett hidrometeorológiai térképei (az egyikén azt írja: „Za sutra predviđa se nestanak padavina u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i većem delu Jadrana. Na Jadranu će duvati bura,”) és a Berlinben élő Kerekes László *Az Andok felé* című könyvhöz készített radikális, rajzos kollázsai.

Igen, az utazás, a hajó motívuma ismét felbukkan. Csak most mintha bezárult volna a kör. Akárha az első kötet lapjai elevenednének meg, válnának valóra.

„Valamikor szerettél volna lemondani arról, ami rád várt . . .”

És ez már éppen az a valami: ami rá várt.

A hajó – egy lumpen, abszolút megfeneklett egzisztencia – új hőse: Laci szomszédja hátára van tetoválva.

„Laci, a másik szomszéd, állandóan a folyosón, amire én is kijárok azért, nézek le, bámulom a téglalapot, a betonudvart, ahol sohasem nőtt semmi, melléből hatalmas, sűrű, ősz szőrök nőnek, matróz volt valamikor, a hátán egy óriás hajó, úgy is fordul mindig, hogy lássuk, csak nadrágban, gatyában, még ha hűvösre fordul is az idő, a lánya már kamasz, formás fenekét figyeltem sokszor, ha Laci tudná, lehet hogy tudja is, iszik, tör-zúz a lakásban, emígy hallgatag, befelé élő, csak báméskodni szeret a folyosón, na meg a hajó, valahol messze, nagyon messze vésték belé, fehér rumot itattak velem, meséli nagy ritkán és ledöntöttek a padlóra, nem éreztem semmit, csak akkor, amikor már megvolt. Mintha bennem lenne, valahol mélyen a motor, a hajó lelke, olyan volt, remeg ez a város, igazad van, évek óta nem voltam vízen . . .”

Ez, a *Csikágó blues* című novella, a következő mondattal fejeződik be:

„Csikágóban vagyok, dobog a szívem, íme az új hazám.”

Igen, beáll a Szirmai-féle veszteglés. A Szirmai-szindróma. Megfeneklik a hajó, megáll, vesztegel a vonat. Olykor a pesti villamos még eszébe juttatja azt a valóságosabb, jóllehet immár imaginárius villamost, a szabadkait. Az is áll. Vesztegel. Akárha a semmi Ararátján.

Utasi Csaba, Szirmai egyik legjobb ismerője „határmezsgye-szituációról” beszél. Ezt éli-szenvedí írónk. Hősünk pontosabban. Otthon és Itthon között.

Megdöbentő, hogy a mindig Amerikába vágycsozó, Amerikába utazó, Amerikát megíró (Az *Álmok és életek* részben Amerika-regény) ember a magyar Csikágóban egyszerre Szirmai-hőssé lesz. Az ellenséges világ képe, amelyről Bori beszélt Szirmai kapcsán, nem idegenben, nem Amerikában,

Örményországban vagy Marokkóban mutatkozik meg neki, hanem Pesten: Otthon és Itthon között.

„És akkor jött a Rossz. Persze hogy megérkezett. Így, nagybetűsen.”

Hihetetlen, azt hiszem maga a szerző is meglepődik most, hogy a Rossz éppen egy vonat képében érkezik, hogy a vonatmetafora valójában kontinuális.

„És akkor jött a Rossz. Persze hogy megérkezett. Így, nagybetűsen. Mint valami régi, ósdi, zörgő, zakatoló, bűdös szerelvény, de érkezett, érkezett föltartózzhatatlanul . . .”

Valójában nem is értem, miért van az, hogy a világutazó (ahogy Szirmai mondaná: amerikás) ember számára éppen a vonat lesz – túl a keresztre feszítésen és karóba húzáson – minden borzalmak megjelenítője. Nincs már magyarázatom, mint alapmondatunk megismétlése:

„Szirmai-szerű lett a világ.”

„A Rossz ellepett nyomban. Legalábbis azt képzeltem akkor. De ez inkább a meg nem értés volt. Az igazi csak később következett. Keresztre feszítés százszor. Mivégre teszem. Húztam-húztam magam a karóba, érzelmes történet ez a fájdalomról, a zakatoló vonatról, a tekergő kígyóról, amely elér a pontig, és utána semmi, csak hosszú, hosszú idő, minden nélkül, úgy teljesen, igen, nézem a falat, old-fashioned guy, mondom magamnak, így, angolul, hátha nem annyira ordenáré az egész, nézem a plafont az ágyból és újból vonatokat látok, ahogy visznek, visznek el engem, igen, de én maradok . . .”

A Rossz az új kategória. Szathmári, illetve hát hősünk – modellünk – harmadik arca, az úriember magyartanár és világutazó, illetve amerikás hippi után: a szenvedő emberé. Érzelmes történet a fájdalomról, mondja.

Ez a szenvedés, ez a vonaton való veszteglés, amely úgy visz el bennünket, hogy itthagya: a határ spiritualizálásának egyik módja. Mert nemcsak a csempészek, a hivatalosan utazgatók és a turisták spiritualizálják a határt.

Az én szememben ez a szenvedés – hősünk egy lefejezett véres hallal aktatáskájában a határon (mint Danilo Kiš MÁV-hivatalnok hőse, Pest és Szabadka között utazgató Ahasvérusa) – egyfajta írói-értelmiségi szerep. Az egyik legnagyobb, ami kisebbségi (esetünkben a kisebbségi író minden fantomfájdalmával) írónak-értelmiséginek kijuthat.

Kosztolányi Juhász Gyula kapcsán a szenvedés higiéniájáról, a fájdalom mitológiájáról beszél. Itt van az ő, mármint az író, mély erkölcsisége, mondja Kosztolányi.

Szathmári *Csikágó bluesát*, ez a szenvedés, ez a fájdalom teszi kitűnő irodalomá, valós, mély blueszá.

Igen, én mint valós chicagói bluest hallgatom-olvasom a *Csikágó bluest*, meg a *Lira a városban* című novellákat például. Az előző könyvek hullámzó

lírája, blueszá sötétült, de ugyanúgy hullámzik tovább, a hullámozás egy pillanatra sem szakadt meg, csak immár nem szabadkai lumpeneket, lányokat dobva felszínre. Valós chicagói-csikágói bluest – mint hiteles tanú állíthatom ezt, ugyanis én tényleg körbejártam az amerikai Chicago bluesbárjait, és ha Pesten tartózkodom, már majd tíz éve, magam is a VII. kerület lakója vagyok: Szathmári novellahőse vagyok, ahogyan ő az én novella- (illetve esszé)hősöm. Két novellahős. Egyik kezében disznóbőr táska, a másikban kopott vulkánfíber.

Befejezésül hallgassuk egy kicsit ezt a zenét, ezt a bluest – csak egy félmondatot szeretnék felolvasni a *Líra a városban* végéről, persze egy pillanatra sem feledkezve meg arról, hogy ez is csak az alapmondat, a tőmondat – „Szirmai-szerű lett a világ” – körüljárásának, körülutazásának a része, jöllehet ez már egyáltalán nem utazás, nem kaland, ez már az a valami, ami vár bennünket, sorsunk: az Itthon és az Otthon közé szorult, az Itthon és az Otthon között veszteglő, Szirmai-szerelvény félelmetes, fájdalmas szuszogása:

„... a csatornából az ajtóra ömlik a víz, és folyik be szépen, hajóra szállni, Istenem, fehér, hatalmas monstrumokra, éles kék, hars vízen, de ez sem lenne jó, valami eltűnt, elveszett örökre, remegnek a poharak az abroszon, vörös bor és vörös rúzs, szinkrónban, neked egyszer egészen kék volt a szád, úgy jöttél hozzám, minden csak volt, lehúdom a rolót, behúdom a függőnyt, nézem a fénylő intarziát, anyám ezüstszelencét, púderosdobozt adott, finom hússzínű por, bársonyos, kedvenc szőnyegem a fejem fölött a falon, ketyeg az óra, majd üt, rokonaim távol, alig ismernek már, fekszem az ágyon, hol sötét, hol világos, tőlem függ minden, függni szabadon a függőfolyosón, valaki előtt, valaki után, rossz a csöngőm, gondolom, verhetik az ajtót, nincs vonatfütty, erre sose, ha eljön az ősz, szüretbe indulnak otthon az emberek, itthon felhúzzák a vastag pulóvert, a Csikágóban kövér férfiak járnak és fekete limuzinok, megfagynak az ablakban felejtett virágok, recseg a télben a lepedő az udvaron, a kanálisok örökké éhesek, betévedt fekete madarakat látok és egy-két holmit, ami a tiéd.”

A Szirmai-díjat és a szót – végre a szót is: átadom.

(Elhangzott 1996. december 13-án a Szirmai Károly Irodalmi Díj átadásán)

SZIRMAI-SZERŰ LETT A VILÁG

„Szirmai-szerű lett a világ” – írtam az *Ünnepnapok* egyik darabjában nemrég, és valóban úgy éreztem, gondoltam, tudom, hogy milyen, milyen is ez, a tapasztalat teszi, mondogattam magamnak később, az idő. Bezzeg jó pár évvel ezelőtt felhőkönnyedséggel vittem disznóbőr táskámban, apám rám testált kicsi kis hajójában, ladikjában a Szirmai-kötetet az iskolába, és tényleg habkönnyű felhők úszkáltak a reggeli égen, a nap lassan kúszott a torony mögött, akárha a Körúti hajnal csusszant volna be az utcák és trafikok közé, a gimnázium épülete büszkén sárgállott, feszes volt a melle, kőkemény, és ahogy felmentem az elkoptatott lépcsőn, már előre örültem diákjaim döbbsz, tanácstalan, zavart tekintetének, elbizonytalanodó hangjának, mert Szirmait vesszük, úgy bizony, és tényleg így volt, berregtek a motorok a kihalt, kísérteties utcákon a bérházak ablakai alatt, veszteglő vonatok merültek a sötétbe elhagyott tájakon, fekete arcú kocsmárosok bámultak mozdulatlanul a semmibe, és olyan káoszféle alakult ki körülöttünk, ideges hangulat, és én még csak fokoztam nagy „szakértelemmel” mindezt, a félelem lángjait is láttam, az emígy csillogó szemekben, a borzadály zöld színeit, és én csak mosolyogtam, a mindentudó szerepében, biztos abban, hogy akkor veszem végét ennek, amikor akarom . . . Jó volt játszani a félelemmel, hisz csakis tőlem függött, meddig megyünk el. Fikció ez is, szóltam megsajnálva az osztályt, meg már csöngettek is.

Hát igen. A játék könnyedsége, a magabiztosság fölénye. De azóta történt egy és más. És hirtelen az én ajtómon dörömböltek, az én ablakom alatt vonított a motor, az én vonatom merült el örökre az éjszakában, és már én féltem, borzongtam, kapkodtam ide-oda. És nem volt katedra, tanári asztal, hosszú folyosók, székek, csak valami megfoghatatlan rettegés. Amikor a fikció valóssá

válik, mondhatnák most nekem az azóta felnőtt, megnőtt tanulók. Igen, tanár úr, csak semmi pánik.

És ma már másképp tanítanám ezt az anyagot. De ahol vagyok, ott Szirmait nem nagyon ismerik. De ismerik Aranyt a budai iskolában, és azt tudják róla, hogy mélységesen reményvesztett. És hogy az Anna Kareninában az „öreg” Karenin nem is annyira nevetséges, a fülei már-már szépek. Csak nézőpont kérdése. Így magyarázok nekik. Próbálok most. És azt hiszem megint, tudom, ismerem ezt az egészet. De nem kellene így. Valami mindig hátravan. Ezt is diktálja a tapasztalat. Többek között.

És hát enélkül minden más lenne most. Nem lehetnék itt, ebben a városban, amit annyira nem ismerek. Vagy talán mégis nagyon. Reméltem, de féltem is, ismerősökkel, ismeretlenekkel találkozom az utcán. Gazdagszik a lélek batyuja. Csak isten adjon hozzá erőt mindannyiunknak.

Köszönöm a díjat.

SZATHMÁRI István

(Elhangzott 1996. december 13-án Verbászon a Szirmai Károly Irodalmi Díj átadásán)